

Van toevallige passant naar vaste bewoner; Lepelaars *Platalea leucorodia* in De Onlanden

René Oosterhuis

Wie tegenwoordig in augustus of september een rondje door De Onlanden fietst heeft een redelijke kans om één of meer Lepelaars tegen te komen. Twintig jaar geleden was dat wel anders. Toen was de soort nog een zeldzame verschijning en een waarneming van een Lepelaar vaak het hoogtepunt van de dag.

Dat er nu meer Lepelaars te zien zijn ten opzichte van vroeger heeft twee oorzaken. Belangrijk is dat de populatie sterk gegroeid is. Van het dieptepunt met landelijk maar 160 paren in 1968 naar ruim 3.000 paren in 2016 (Boele *et al.* 2018). Vooral na 1990 herstelde de populatie zich door uitbreiding naar de Waddeneilanden. Voor een deel was dit een reactie op predatie door vossen in de vastelandskolonies. Misschien nog wel belangrijker voor de aantalsontwikkeling in De Onlanden zijn de grote veranderingen die het gebied heeft ondergaan; van graslanden naar moeras met waterbergingen met veel ondiep water. Het ondiepe water maakt dat De Onlanden een prima gebied is geworden voor Lepelaars om te foerageren en te rusten.

Foto 1. Close-up van rustende Lepelaars in de Onlanden. *Close-up of resting Spoonbills in the Onlanden* (René Oosterhuis).

De opkomst is begonnen in de periode 2003-2008. Ten noorden, net buiten de begrenzing van De Onlanden, is in 2002 de Bergboezem aangelegd, een waterbergingsgebied langs het Lettelberterdiep ten noorden van Lettelbert. Dit gebied werd al vrij snel ontdekt door Lepelaars die in de nazomer naar het gebied kwamen om op te vetten voor de reis naar het zuiden. De vogels verbleven het grootste deel van de dag bij de Bergboezem maar maakten af en toe ook kleine uitstapjes naar De Onlanden om te foerageren. Na afrondingen van de aanleg van de waterbergingen in De Onlanden in 2013 hadden de Lepelaars het gebied snel gevonden. Dit artikel gaat in op de aantalsontwikkeling van de Lepelaars in De Onlanden in 2017 en de herkomst van deze Lepelaars.

Gebiedsbeschrijving

De Onlanden is een groot natuurgebied op de grens van Groningen en Drenthe (figuur 1). Het bestaat uit meerdere natuurgebieden (o.a. Leekstermeer, Eelder- en Peizermade) die in 2009 als gezamenlijke naam De Onlanden hebben gekregen. Van oorsprong waren het voornamelijk natte graslanden op veengrond. Vanwege de lage ligging en de diverse beken die in het gebied uitmonden is er voor gekozen het gebied in te richten als een groot waterbergingsgebied. Het gebied heeft daarvoor de afgelopen tien jaar een ware metamorfose ondergaan. Veel polders met natte graslanden zijn omgezet naar ondiep water en moeras.

Figuur 1. Globale begrenzing van De Onlanden (rode lijn) met de belangrijke deelgebieden. *Study area De Onlanden near Groningen.*

Veldwerk in 2017

Om meer te weten te komen over de Lepelaars in De Onlanden is in 2017 extra aandacht besteed aan de soort door tellingen en het controleren op geringde individuen. Vanaf april tot en met oktober is door auteur minimaal twee maal per week de grote slaap- en rustplaats van Lepelaars in de Middelvennen bezocht. De bezoeken vonden plaats 2-3 uur na zonsopkomst of 2-3 voor zonsondergang. Tellingen in 2016 hadden uitgewezen dat op die momenten de meeste vogels op de rustplaats aanwezig zijn en de omstandigheden om ringen af te lezen gunstig zijn. Tijdens deze bezoeken is telkens het aantal exemplaren bepaald en is informatie verzameld over de aanwezigheid van jonge in 2017 geboren vogels. Verder zijn zoveel mogelijk vogels gecontroleerd op ringen en zijn de ringen afgelezen. Bij elk bezoek is de ringdichtheid bepaald (aantal geringde vogels op het aantal bekeken vogels).

Naast de vaste bezoeken aan de Middelvennen zijn ook in de rest van De Onlanden de foeragerende Lepelaars op ringen gecontroleerd en waar mogelijk afgelezen.

De afgelezen ringen zijn gemeld bij de Werkgroep Lepelaar en als reactie hierop werd informatie (lifelist) ontvangen over waar de vogels nog meer zijn gezien.

Resultaten telling

Getelde aantallen

De eerste Lepelaar in 2017 in De Onlanden betreft een volwassen exemplaar dat vanaf januari regelmatig is waargenomen in de Jarrens. Vanaf eind februari nemen de aantallen heel langzaam toe en op 30 april is het eerste groepje van 10 exemplaren aanwezig op de slaapplaats/rustplaats in de Middelvennen. De gehele maand mei gaat het om relatief lage aantallen met maximaal 7 exemplaren op 20 mei. In juni nemen de aantallen toe tot maximaal 21 exemplaren op 14 juni en in juli tot maximaal 41 op 30 juli (figuur 2). In deze periode komen ook de eerste vliegvlugge in 2017 geboren jongen aan op de slaapplaats, vaak nog in gezelschap van een oudervogel. De stijgende lijn zet in augustus en september door met op 11 september het maximale aantal van 81 op de slaapplaats in de Middelvennen. Na half september nemen de aantallen weer af en de laatste waarneming van Lepelaars was op 12 oktober toen er twee exemplaren stonden te rusten in de Jarrens.

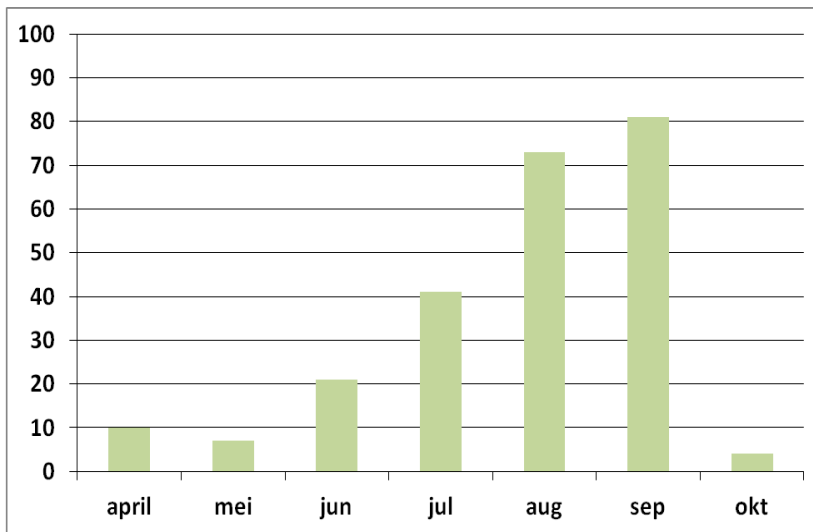
Het voorkomen van de Lepelaars in De Onlanden beperkt zich niet tot de Middelvennen. In figuur 3 is te zien waar ze zijn waargenomen volgens opgaven in www.waarneming.nl. De gebieden met ondiep en dus geschikt foerageergebied komen daarin goed naar voren. Veel van deze vogels gaan naar de Middelvennen om te slapen maar een klein deel doet dat (ook) op andere locaties, zoals in Broekenweering.

Schatting van de populatieomvang

Om inzicht te krijgen in de omvang van de populatie Lepelaars die De Onlanden heeft bezocht is gekeken naar de verhouding geringde en ongeringde Lepelaars en het aantal afgelezen geringde individuen. Als bijvoorbeeld 25% van de populatie is

geringd en er zijn in een bepaalde periode 10 verschillende geringde individuen gezien dan kan berekend worden dat er 30 ongeringde exemplaren in het gebied geweest moeten zijn en de totale populatie uit circa 40 exemplaren heeft bestaan.

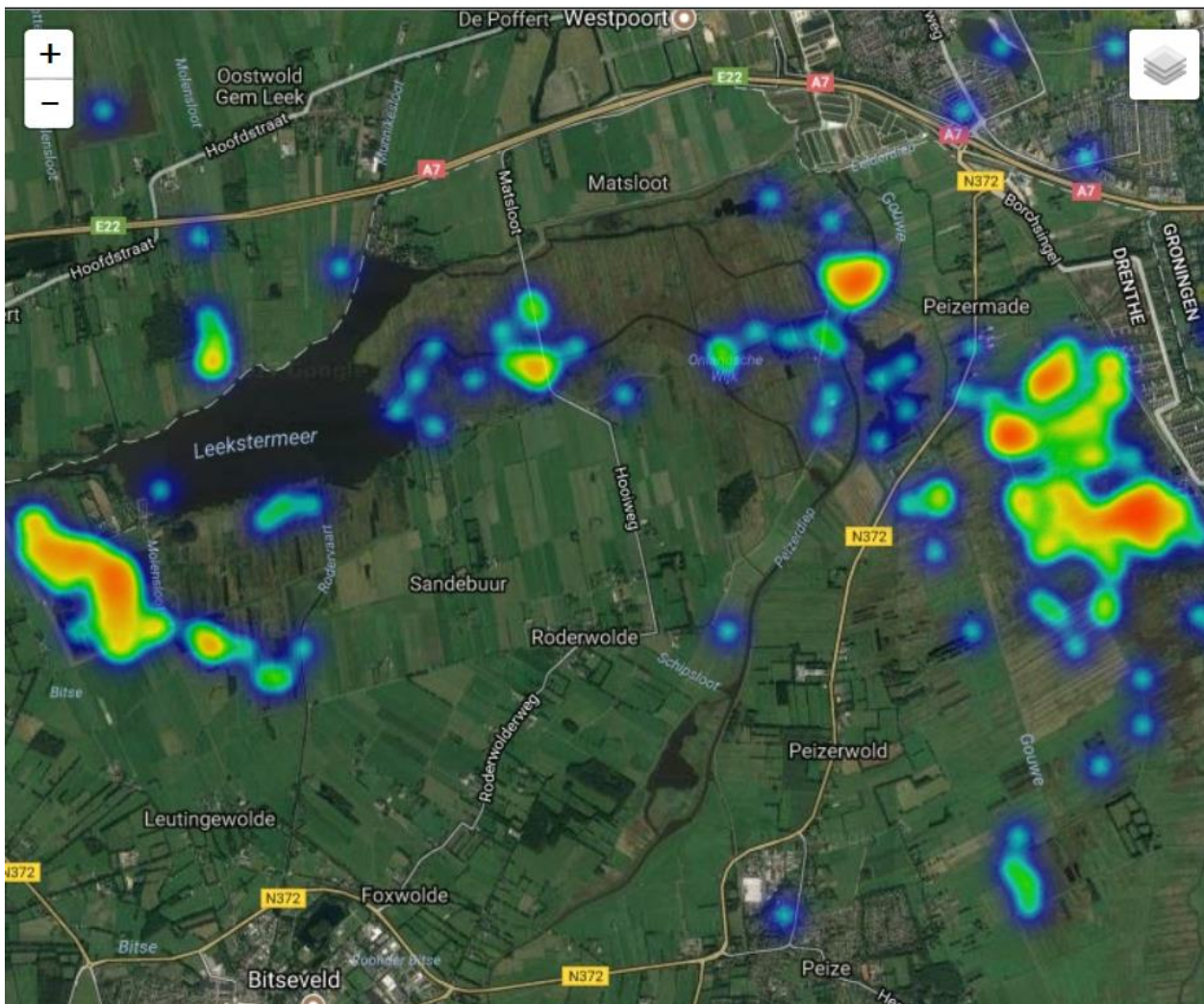

Figuur 2. Maximaal aantal Lepelaars op de slaap- en rustplaats in Middelvennen, De Onlanden in april-oktober 2017. *Maximum numbers of Spoonbills at roost Middelvennen in De Onlanden in April-October 2017.*

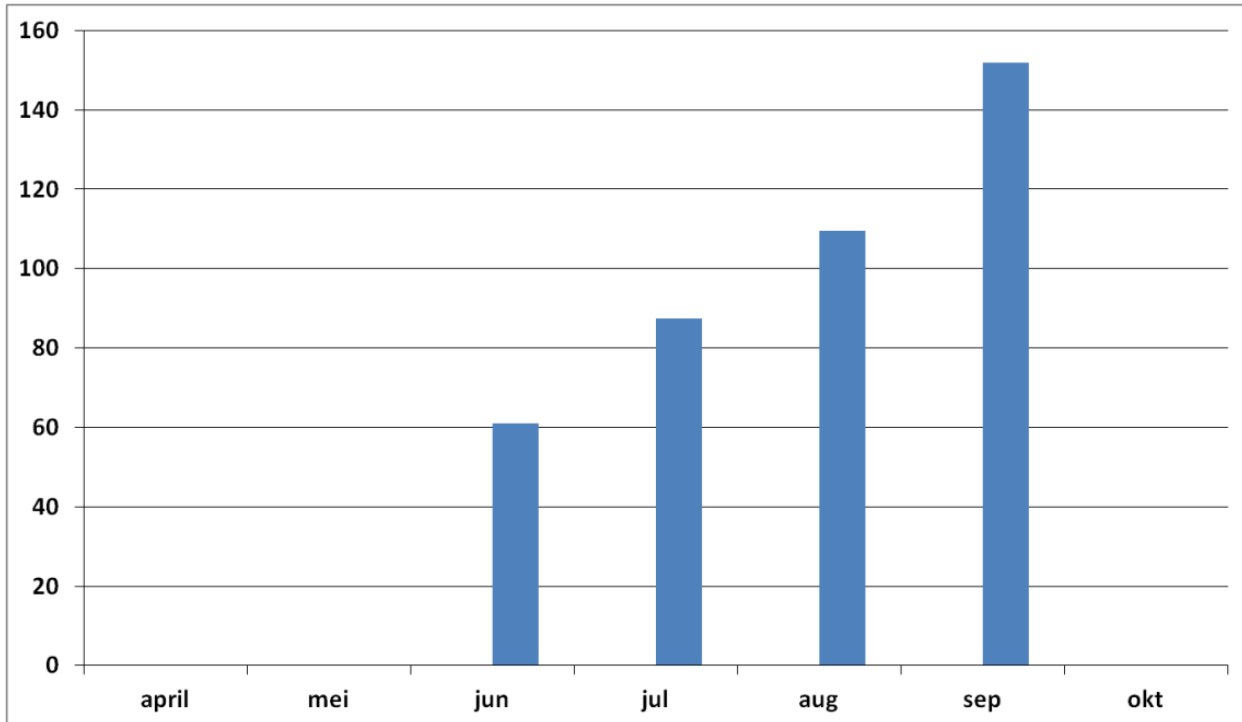
Foto 2. Groep rustende Lepelaars in de Onlanden. *Group of resting Spoonbills in the study area (René Oosterhuis).*

Het percentage geringde Lepelaars in De Onlanden in de zomer van 2017 was gemiddeld 11,6% (1621 gecontroleerde exemplaren). Er zijn kleine verschillen tussen de maanden: juni 13,1%, juli 12,6%, augustus 10,1% en september 11,2%. Op basis van de ringdichtheid en het aantal afgelezen ringen is berekend dat er circa 187 verschillende Lepelaars gebruik gemaakt hebben van De Onlanden in de zomer van 2017 (figuur 4). In april, mei en oktober waren er maar weinig Lepelaars in De Onlanden en zijn geen geringde individuen gezien. De gegevens van de overige maanden laten een zelfde patroon zien als wat op de slaap- en rustplaats is vastgesteld: oplopende aantallen met een duidelijk piek in september. De berekende aantallen individuen per maand liggen een stuk hoger dan de getelde maxima op de slaap- en rustplaats. Dit kan komen doordat kleine aantallen elders, bijvoorbeeld in Broekenweering slapen of rusten, maar het verschil wordt vooral veroorzaakt doordat het niet om een vaste groep Lepelaars in De Onlanden gaat. Sommige individuen zijn maar kort aanwezig en gebruiken De Onlanden als korte tussenstop op trek naar het zuiden.

Figuur 3. Waarnemingen van Lepelaars in De Onlanden in 2017 op basis van gegevens van www.waarneming.nl (van blauw naar oranje oplopende aantallen). *Distribution of observations of Spoonbills in De Onlanden in 2017.*

Figuur 4. Populatieomvang van Lepelaars in De Onlanden in april-oktober 2017 op basis van ringverhouding en aantal individuen waarvan de ring is afgelezen. *Estimation of the population of Spoonbills in De Onlanden in 2017 based on ringing recoveries.*

Herkomst

De ringgegevens geven inzicht in de aantallen individuen die voorkomen in het gebied maar ook in de herkomst van de vogels. De van de Werkgroep Lepelaar ontvangen lifelist van de afgelezen ringen geven een mooi inzicht in het voorkomen en gedrag van de Lepelaars in De Onlanden. Er zijn 15 adulte vogels met ringen gezien. Hiervan zijn er 8 in 2017 als broedvogel op Schiermonnikoog vastgesteld en 3 andere die in eerdere jaren in kolonies op Schiermonnikoog of Rottumerplaat zijn gezien. Eén vogel broedde in 2016 op een Duits Waddeneiland (Hallig Oland) en van de andere drie is niet bekend waar ze gebroed hebben de recente jaren. Van de 7 in 2017 geboren jongen is ook het merendeel (5) afkomstig van Schiermonnikoog, één jong is in het Duitse Waddengebied geboren en één jong in Zeeland.

De broedkolonie van Lepelaars op Schiermonnikoog ligt op 37 km afstand en is er dus een duidelijke relatie tussen De Onlanden en deze kolonie. De broedvogels en jongen van Schiermonnikoog verblijven blijkens ringaflezingen merendeels voor langere tijd (aantal weken tot maanden) in De Onlanden. Een aantal maakt eerst een tussenstop in het Lauwersmeer en anderen vliegen (vrijwel) rechtstreeks naar De Onlanden. Van een paar vogels bestaat het vermoeden dat ze ook gedurende het broedseizoen op en neer vliegen tussen Schiermonnikoog en De Onlanden, maar er zijn onvoldoende waarnemingen om dit met zekerheid te kunnen zeggen. Vogels die in juni-juli al aanwezig zijn blijven over het algemeen langdurig, meerdere maanden, in het gebied. De september-vogels gebruiken het gebied vooral als tus-

senstop op weg naar het zuiden en hun verblijfsduur is korter, vaak maar enkele dagen tot een week. De Duitse broedvogel is hier een mooi voorbeeld van, gearriveerd op 3 september en voor het laatst gezien op 14 september.

Lepelaars die gebruik maken van De Onlanden doen dat vaak jaren achtereen. Van de eerste geringde Lepelaars die gebruik maakten van de Bergboezem bij Lettelbert in 2003-2008 waren er twee, beide broedvogels van Schiermonnikoog, ook in de zomer van 2017 langdurig aanwezig in De Onlanden.

Toekomst in De Onlanden

De toekomst ziet er voor de Lepelaar in De Onlanden gunstig uit. De Onlanden heeft zich ontwikkeld tot een belangrijk foerageer- en rustgebied in de nazomer. Zodra de vogels klaar zijn met broeden komen ze naar De Onlanden om te foerageren en vetreserves op te bouwen voor de trek naar het zuiden. Het gebied is voor een flink deel ingericht als moeras met riet, ruigte en struweel met veel ondiep water. Het ondiepe water herbergt veel vis en veldobservaties laten zien dat het Lepelaars makkelijk lukt om ook relatief grote vissen te vangen van naar schatting 10-15 cm. Dit is vermoedelijk ook de reden dat de vogels een groot deel van de dag op de slaap- en rustplaats te vinden zijn en weinig tijd nodig hebben om voedsel te verzamelen. De vraag is of de Lepelaars er ook voor kiezen om in De Onlanden te gaan broeden. Aan de schaalgrootte van het gebied en de voedselsituatie zou je zeggen dat er mogelijkheden zijn. Maar de Lepelaar is een goede vlieger en wellicht is de afstand tot de kolonie op Schiermonnikoog zo beperkt dat de vogels er voor blijven kiezen om daar te broeden, veilig voor eventuele grondpredatoren.

Summary: Oosterhuis R. 2018. Increasing numbers of Eurasian Spoonbills *Platalea leucorodia* in De Onlanden.

Numbers of non-breeding Spoonbills in the shallow marshlands De Onlanden in the North of the province of Drenthe near Groningen increased since 2003. Special counts of roosting Spoonbills, conducted twice a week between April and October 2017 revealed increasing numbers with a maximum of 81 in September. Repeated ringing recoveries ($n = 1621$) and the ratio ringed versus non-ringed individuals indicates that 11.6% of the population was ringed. On this basis it has been calculated that the maximum in September comprises 187 individuals. This is partly due to birds visiting alternative roosts. Ringing recoveries of adult Spoonbills and immatures born in 2017, indicate that most birds origins from breeding colonies on Wadden Sea islands and stay in De Onlanden for several weeks to months.

Literatuur

Boele A., van Bruggen J., Slaterus R., Vergeer J.W. & van der Meij T. 2018. Broedvogel in Nederland in 2016. Sovon-rapport 2018/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Adres: René Oosterhuis, Nijenoertweg 131, 9351 HR Leek, reneoosterhuis@ziggo.nl